

Громадський деліберативний дискурс як інструмент політичної модернізації

Дем'яненко О. О., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті здійснено комплексний аналіз громадського деліберативного дискурсу як одного з провідних інструментів політичної модернізації. Акцентується увага на тому, що деліберативна комунікація стала можливою у практичному аспекті в результаті закріплення постмодерну як світогляду. Наголошується на тому, що деліберативний дискурс – це комунікативний акт рівноправних учасників, націлений на досягнення компромісу у вигляді конкретного публічного рішення. Публічна політика постає сферою партнерської взаємодії публічних суб'єктів, в тому числі держави як носія політичної влади та громадянського суспільства як носія комунікаційної влади. Планомірно доводиться, що деліберативний дискурс комплексно впливає на політичну систему, що об'єктивується на рівні її окремих складових. Політична модернізація розуміється як логічне екзистенційне розгортання політичної системи, що констатує динаміку та заперечує статичність останньої. У ході деліберативного дискурсу відбуваються зміни у політичній свідомості громадянина, емоційні вияви перетворюються на логічні та раціональні переконання. Доводиться, що інклюзивність, рівність та транспарентність деліберативних заходів дозволяють громадянину стати активним актором публічної політики, що говорить про здобуття ним нової політичної культури. Зміна цінностей провокує новий спосіб дії. Відтак, деліберативна політична культура спричинює новий формат політичних відносин – співробітництво. У результаті чого відбувається низка змін на інституційному рівні (оновлюється модель публічного управління та її інструменти). Саме так зміцнюється парадигма належного управління та активізується методика електронного врядування. Модернізаційні заходи на рівні політичної свідомості та культури, політичних відносин та інститутів із необхідністю призводять до удосконалення нормативно-правового підґрунтя функціонування політичної царини суспільного життя.

Ключові слова: *деліберативний дискурс; публічна політика; політична система; політична культура; політична свідомість; політичні відносини; удосконалення; політичні інститути; держава*

Public deliberative discourse as an instrument for political modernization

Demyanenko O. O., Taras Shevchenko National University of Kyiv

The article provides a comprehensive analysis of public deliberative discourse as one of the leading instruments for political modernization. The emphasis is placed on the fact that deliberative communication became possible in practical terms as a result of consolidation of postmodern as a world outlook. It is emphasized that deliberative discourse is a communicative act of equal members, aimed at achieving a compromise in the form of a concrete public decision. The author argues that deliberative discourse contributes to the strengthening of civil society, which, in turn, acts as a kind of trigger for political modernization. After all, the consolidated community is better aware of its own interests, properly formulates common requirements and communicates them to the state and other political institutions. Deliberation offers a new interpretation of rationality, legitimacy, publicity, etc. Public policy is a sphere of partnership interaction of public entities, including the state as a carrier of political power and civil society as a carrier of communication power. It is systematically proved that deliberative discourse has a complex effect on the political system, which is objectified at the level of its individual components. Political modernization is understood as the logical existential deployment of the political system, which states the dynamics and denies the static of the latter. In the course of a deliberative discourse, changes take place in the political consciousness of a citizen, emotional expressions turn into logical and rational beliefs. It is argued that inclusiveness, equality and transparency of deliberative measures allow a citizen to become an active actor of public policy, suggesting a new political culture. Changing values provokes a new way of action. Therefore, a deliberative political culture leads to a new format of political relations – cooperation. As a result, a number of changes take place at the institutional level (the public administration model and its tools are updated). That is how the paradigm of good governance is strengthened and the e-governance method is activated. Modernization measures at the level of political consciousness and culture, political relations and institutions with necessity lead to the improvement of the normative and legal basis for the functioning of the political sphere of public life.

Keywords: *deliberation; public policy; political system; political culture; political consciousness; political relations; improvement; political institutions; state*

Общественный делиберативный дискурс как инструмент политической модернизации

Демьяненко А. А., Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

В статье осуществлен комплексный анализ общественного делиберативного дискурса как одного из ведущих инструментов политической модернизации. Акцентируется внимание на том, что делиберативная коммуникация стала возможной в практическом аспекте в результате закрепления постмодерна как мировоззрения. Подчеркивается, что делиберативный дискурс – это коммуникативный акт равноправных участников, нацеленный на достижение компромисса в виде конкретного публичного решения. Публичная политика выступает сферой партнерского взаимодействия публичных субъектов, в том числе государства как носителя политической власти и гражданского общества как носителя коммуникационной власти. Планово доказывается, что делиберативный дискурс комплексно влияет на политическую систему, объективируется на уровне ее отдельных составляющих. Политическая модернизация понимается, как логическое экзистенциальное развертывание политической системы, которое констатирует динамику и отрицает статику последней. В ходе делиберативного дискурса происходят изменения в политическом сознании гражданина, эмоциональные проявления превращаются в логические и рациональные убеждения. Доказывается, что инклюзивность, равенство и транспарентность делиберативных мероприятий позволяют гражданину стать активным актором публичной политики, что говорит о получении им новой политической культуры. Изменение ценностей провоцирует новый способ действия. Поэтому делиберативная политическая культура вызывает новый формат политических отношений – сотрудничество. В результате чего происходит ряд изменений на институциональном уровне (обновляется модель публичного управления и ее инструменты). Именно так укрепляется парадигма надлежащего управления и активизируется методика электронного управления. Модернизационные мероприятия на уровне политического сознания и культуры, политических отношений и институтов с необходимостью приводят к совершенствованию нормативно-правового основания функционирования политической сферы общественной жизни.

Ключевые слова: делиберация; публичная политика; политическая система; политическая культура; политическое сознание; политические отношения; совершенствование; политические институты; государство

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Політична модернізація є перманентним процесом удосконалення політичної системи країни за рахунок імплементації найбільш актуальних ідей, механізмів та інструментів. За демократичного політичного режиму формуються найбільш плідні умови для реалізації політико-модернізаційних заходів, що пояснюється найпростішим демократичним імперативом – «дозволено все, що не заборонено». Модернізація політичної системи передбачає конструктивні зміни, хоча і в різних масштабах, усіх структурних елементів – політичних інститутів, політичних відносин, політичної культури та свідомості, політико-правових регулятивів. По суті, політична модернізація – це логічне екзистенційне розгортання політичної системи, що констатує динаміку та заперечує статику останньої.

Із популяризацією на теоретичному та прикладному рівнях ідеї та явища публічної політики, яка стала можливою з настанням епохи постмодерну, змінюється форма та зміст комунікації

між державою та громадянським суспільством. Суб'єкт-об'єктна логіка взаємодії стає відголомом минулого, натомість формується паритетність цих двох суб'єктів, яка має місце, зокрема, внаслідок інкорпорування у повсякденне життя громадян активної учасницької позиції. Остання реалізується у прямих формах демократії, насамперед у деліберативному дискурсі, що приходить на зміну державному нарративу. Таким чином держава рухається від примату до партнерства, а громадянське суспільство – від контролю до участі.

Як зазначає І. Семененко, «відмінною рисою суспільства сучасного є поширення політичної суб'єктності на всіх його членів», що пов'язано з формуванням нового типу особистості – «людини постмодерну» індивідуалізованого суспільства, представника «суспільства знань» і носія «гібридної ідентичності», який може реалізувати свою політичну суб'єктність в багатозаровому форматі публічної політики» [6, с. 12].

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Філософське обґрунтування деліберативного дискурсу знаходимо у працях К.-О. Апеля, Ю. Габермаса, Дж. Ролза, його політологічний науковий фундамент формують праці таких дослідників, як С. Бенхабіб, Дж. Бессет, Дж. Драйзек, Д. Дьюї, Дж. Коен, Дж. Фішкін тощо. Серед українських науковців, які вивчали різні аспекти деліберативної дискурсу, Т. Андрійчук, І. Бартагарієва, М. Тур, М. Чабанна, О. Шапаренко і т. д. Проте, досліджень, присвячених виявленню когнітивних зв'язків між деліберативним дискурсом та політичною модернізацією, немає.

Формулювання цілей (мети) статті.

Саме тому мета статті полягає у виявленні ролі, яку відіграють громадські деліберативні дискурси у процесі політичної модернізації. Дана мета деталізується за рахунок наступних завдань: з'ясувати зміст та принципи деліберативного обговорення; конкретизувати практичні модернізаційні наслідки деліберативної дискурсу.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Деліберативний дискурс сприяє зміцненню громадянського суспільства, що, у свою чергу, виступає своєрідним тригером політичної модернізації. Адже консолідована громада краще усвідомлює власні інтереси, належним чином формує спільні вимоги та доносить їх до держави та інших політичних інститутів. Деліберативна дискурсу пропонує нове тлумачення раціональності, легітимності, публічності, громадськості тощо.

«Деліберативна парадигма усвідомлює політичну публічність як резонатор, який сприяє виявленню проблем у комунікативному ракурсі та спонукає до усунення соціальних патологій... Вона формує в межах громадянського суспільства спільне усвідомлення необхідності постійної зміни соціального ладу на раціональних та правових засадах, які б сприяли взаємному збагаченню суспільства та його постійному оновленню» [2, с. 3].

Деліберативний дискурс базується на таких принципах, як транспарентність, рівність, інклюзивність, толерантність. Кожен громадянин як учасник деліберативного обговорення має можливість висловити власну позицію, почути думки інших акторів, у тому числі протилежні за змістом позиції, і в ході дискусії прийти до виваженого рішення, яке задовольнятиме не просту, а абсолютну більшість. Тільки такий результат публічного дискурсу можна вважати повноцінно демократичним або, наслідуючи логіку Дж. Ролза, справедливим.

«Ролз стверджує, що справедливість як чесність, будучи більшою мірою договірним поглядом, передбачає, що принципи вибору самі є об'єктом початкової угоди в контрасті утилітаристських уявлень поширення на суспільство принципу вибору для однієї людини» [1, с. 63].

Методологію деліберативного обговорення можна визначити як семантичний процесинг, який дозволяє усім учасникам заходу краще зрозуміти суть проблеми та значення різних способів її розв'язання, не без допомоги експертів, які можуть висловити свою кваліфіковану думку. Однак, слід уникати домінування спільноти фахівців. Така методологія відкриває шлях якісному росту громадянської компетентності та відповідальності водночас. Деліберативний дискурс стимулює фасилітацію перцепції публічних викликів та фідбеків.

«У відповідності до деліберативної моделі комунікація в дискурсі не може бути зруйнована брутальними діями влади, насиллям та підкупом. Дії громадянського суспільства скеровуються не силою влади, патернальним авторитетом або механічним єднанням різних думок, а лише раціонально-виваженою позицією, пошуком кращого аргументу серед думок усіх репрезентантів суспільства» [2, с. 4-5].

Відтак, публічна політика перетворюється на сферу взаємодії держави, наділеної політичною владою, та громадянського суспільства, що володіє комунікаційною владою. І перша, і друге перебувають у стані взаємозалежності, адже без ініціативи держави важливі суспільно-політичні питання, зазвичай, не стають предметом деліберативного обговорення, а без схвалення певного рішення громадою в результаті деліберативної дискурсу дії держави не матимуть легітимного обґрунтування. Така кореляція вимагає «екологічного» плану співпраці, який на основі гармонійної взаємодії цих двох акторів сприятиме їхньому сепаратному удосконаленню. Держава стає сервісно-орієнтованою, а громадянське суспільство – споживацько-вимогливим.

Деліберативний дискурс передбачає діалогічну, а не монологічну комунікацію, його результатом постає не сума усіх думок індивідів, залучених до обговорення, а інтерсуб'єктивне рішення. Природа деліберативного дискурсу не відкидає конфлікт інтересів, протиставлення ідей та зіткнення світоглядних позицій, однак, на виході постає рішення, яке було визнано учасниками найбільш аргументованим. Мета деліберативної дискурсу – консенсус, хоча не виключений варіант

дісенсусу. Проте, як доводить практика, початкова поляризація групи у ході обговорення поступається місцем деполіаризації. Переможною стає позиція, яка відповідає таким ціннісним категоріям, як «корисність», «гідність» та «благість» (бажано усім одразу). Коли доводиться обирати між ними, рішення залежить від двох аспектів: 1) предмету обговорення; 2) характеру аудиторії.

Одна з ключових переваг деліберативного дискурсу – врівноваження позицій більшості та меншості, адже вони представлені на однакових засадах, їхнє слово наділене рівнозначною силою. Переконавання меншості за належного обґрунтування можуть стати виявом загальної думки. Такий перехід у науково-дослідній літературі прийнято визначати як «деліберативний поворот». Тепер легітимність демократичного рішення здобувається виключно через громадську комунікацію, що визначається раціональністю, демократичний процес залежить від колективної волі [9].

С. Бенхабіб наполягає на тому, що деліберативна – це різновид конструктивного публічного діалогу тому, що він забезпечує рівні умови для всіх партисипантів. Правила попередньо узгоджені і всім відомі, вони також детально визначаються і дискутуються. Тільки за деліберативного обговорення, на думку вченої, може повномірно проявитися плюралізм як принцип демократії. Конкуренція позицій у процесі деліберативного обговорення перетворюється на співробітництво [8].

Отже, розвиток громадянського суспільства в результаті деліберативного дискурсу сприяє конструктивним змінам у політичній системі загалом. Відтак, є необхідною аналітика відповідних зрушень на рівні структурних елементів останньої.

Політична культура як комплекс знань та уявлень про політику, набір цінностей та поведінкових патернів найбільше з усіх складових політичної системи піддається ефективному впливу деліберативного дискурсу. У наукових розвідках синонімічним до поняття деліберативної думки є «збагачення суспільної думки». «Поняття *deliberation* будемо перекладати в даному випадку як «збагачення» і, відповідно, *deliberative* – як «збагачена». Таким чином, збагачена громадська думка (ЗГД) певної сукупності людей – це безліч суджень, оцінок, що стосуються тих чи інших фрагментів реальності, вироблена цією сукупністю при наявності необхідної інформації щодо певних проблем в

процесі широкого міжособистісного обговорення [4, с. 83-84].

У даному випадку наголос робиться на тому, що у процесі обговорення пересічний громадянин несвідомо перетворюється на активного актора. Початково володіючи мінімальним рівнем знань з приводу конкретного публічного питання або ж не розуміючись на темі взагалі, учасник деліберативного обговорення отримує дані, підготовлені фахівцями, чує різні, часом протилежні, думки, включається до дискусії, усвідомлюючи важливість майбутнього рішення для себе, своїх рідних та близьких. Сприяє активізації участі й усвідомлення людиною значущості власного голосу, який може стати вирішальним під час прийняття рішення чи розробки рекомендацій. Занурення до публічного контексту змушує людину ідентифікувати публічну грань власної особистості, що у свою чергу кристалізує ціннісні орієнтації на новому, більш якісному рівні. Знання-цінності-поведінка – це тріада, яка передає логіку модернізації політичної культури окремого громадянина та громадянського суспільства загалом.

«Мета етапу збагачення – корекція, зміна установок респондентів. Або інакше: збагачення – це «переведення» (розвиток, просування) соціальної групи (точніше – представників, які її репрезентують) з одного соціального простору до іншого: з конкретного середовища – до абстрактного, зі стану низької інформованості – до позиції «майже» експерта» [4, с. 85].

Так, Дж. Фішкін визначає думку громадян до деліберативного обговорення як «сиру», а після – як «рафіновану». Перша функціонує за принципом дзеркала, друга – фільтру. «Сира» громадська думка – відображення необізнаності громадян та їхньої відстороненості від публічних проблем. «Рафінована» – зріз, який відповідає критерію якості [10].

Безперечно, зміна ціннісних установок та преференцій вимагає часових ресурсів. Окрім того, цінності, з точки зору психологічних розвідок, піддаються змінам не без труднощів. Однак, потрапляючи до середовища конкурентних ідей, у громадянина більше шансів змінити власне ставлення до певного питання, аніж спілкуючись в колі однодумців, що лише консервуватиме його позицію.

Оновлені ціннісні орієнтири закономірно відображаються на політичній поведінці громадянина. Він стає більш дієвим, зацікавленим, мотивованим, толерантним, виваженим та відповідальним.

«Політична культура є складовою політичної системи і відіграє надзвичайно важливу роль у її функціонуванні. Вона впливає на форми, функціонування і розвиток політичних інститутів, зумовлює політичну поведінку широких мас. Стійкість і життєздатність будь-якої політичної системи залежить від ступеня відповідності її цінностей цінностям політичної культури більшості громадян. Особливо важливу роль у функціонуванні політичної системи відіграє єдність або однорідність, політичної культури, з якою безпосередньо пов'язана стабільність суспільства» [7, с. 23].

У тісній зв'язці з політичною культурою знаходиться політична свідомість. По суті, нові знання, цінності та поведінка спочатку мають бути закріплені у свідомості, щоб створити фундамент для практичних дій. Політична свідомість формується під впливом раціональних та ірраціональних чинників і становить собою систему оцінок, емоцій, вірувань, емоцій, настроїв людини, які визивають в неї чіткі асоціації зі сферою публічного. Деліберативний дискурс – це можливість отримати позитивний досвід обговорення певного соціально-політичного питання, який з часом зможе на рівні свідомості трансформуватися у потребу людини до власного публічного самовираження.

Деліберативні дискурси сприяють аналізу соціально-політичної дійсності, трансформації чуттєвого сприйняття конкретної ситуації у раціональну позицію, узагальненню отриманого досвіду, відтак – усвідомленню громадянського статусу як суб'єкта, наділеного правами, можливостями чинити вплив на державні інститути, свободами тощо. Таким чином політичний активізм в контексті деліберації поживляє розвиток політичної свідомості громадянина. Відсутність такого досвіду може резюмуватися політичною індиферентністю, яка з часом має усі шанси перейти у власну крайню форму – політичний абсентеїзм. Стійкі форми політичної свідомості інкорпуються до політичної культури особистості. За рахунок деліберативного дискурсу громадяни отримують можливість перемістити власну політичну свідомість з буденного на теоретичний рівень.

«Політична свідомість динамічно пов'язана з політичним буттям, яке розуміється як практичне політичне життя суспільства» [3, с. 177]. Безперечно, політичне буття громадянина не можна звести виключно до участі у деліберативних дискурсах, до нього входять й інші фор-

ми – партійна діяльність, вибори, референдуми, запити до виконавчої влади тощо. Але це саме та форма політичного буття, яка максимально налаштована на саморефлексію людини, відтак, має найбільший потенціал до позитивної реконструкції політичної свідомості.

Політична культура, вироблена на основі політичної свідомості, реалізується у політичних відносинах. Політичні відносини – це взаємодія різних політичних суб'єктів, в ході якої відбувається інформаційно-ресурсний обмін, з метою досягнення владного балансу та реалізації публічних інтересів. Будучи учасниками деліберативної дискусії, громадяни вступають у політичні відносини між собою через специфіку предмету обговорення. Маючи спільно вироблене публічне рішення, вони вступають у взаємодію з представниками державних інститутів з метою контролю реалізації цього рішення. Модернізація політичних відносин в даному випадку передбачає поступове зменшення використання представницьких демократичних форм та наростання потужності прямих форм демократії. Таке зрушення з необхідністю призводить до удосконалення політичних інститутів, насамперед моделі державного управління.

Варто ще раз наголосити на тому, що деліберативний дискурс є не єдиним чинником, що впливає на модернізацію політичної системи. Це цілий комплекс взаємопов'язаних стимулів, зокрема інформаційно-технологічні досягнення людства, нові теоретичні конструкти тощо. Просто призма нашого аналізу концентрує науковий інтерес саме на деліберації.

Отже, зміщення від електоральної демократії до деліберативної спричинює модернізацію публічно-управлінської моделі, поступову відмову від традиційних бюрократичних інструментів на користь технік належного врядування (good governance). Адже ця парадигма передбачає співпрацю держави з громадянським суспільством, яке постійно кристалізується за рахунок деліберативних практик.

«Дана концепція відрізняється як від класичного адміністрування, за яким єдиним джерелом політичних рішень є політичне керівництво, так і від нового публічного менеджменту з його акцентом на торговельній угоді, де кожен учасник намагається максимізувати свій прибуток. Натомість, вона здатна більш ефективно задовольняти суспільні потреби та виробляти соціально значущі рішення... Концепція характеризується використанням політичної, економічної,

адміністративної влади для управління державними ресурсами і справами. Вона включає механізми, процеси та структури, за допомогою яких органи влади, громадяни та соціальні групи координують свої інтереси, використовують права та виконують обов'язки, а також виступають посередниками у вирішенні проблемних питань розвитку суспільства» [5, с. 2-3].

Належне урядування має ряд ключових ознак, як то участь, прозорість, інклюзивність, рівність, орієнтація на консенсус та ефективність. Усі ці риси тісно пов'язані з вимогами деліберативної спільноти.

Окрім того, прозорість як ознака належного урядування та вимога деліберативної громади резюмується активізацією такого інструменту як електронне урядування, що спрощує комунікаційні процедури між державою та громадянами, які відтепер не обмежуються часовими та просторовими рамками, робить інформацію відкритою та доступною, в результаті чого громадянське суспільство має можливість впливати на процеси прийняття рішень, які його безпосередньо стосуються.

Відповідно, модернізаційні зрушення на рівні політичної культури та свідомості, політичних відносин та інститутів вимагають удосконалення нормативно-правового поля, в межах якого діяльність політичних суб'єктів з оновленим статусом повинна мати юридичне закріплення та захист. Так само мають отримувати правове обґрунтування нова модель публічного адміністрування та її інструментарій, а також

деталізуватися права інститутів громадянського суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи все вище викладене, можна зазначити, що постмодерн як світоглядний контекст суспільного буття створює засади для концептуального переосмислення політичної сфери, питань суб'єктності в політиці та публічної аксіології. Деліберативний дискурс, як актуальний спосіб комунікації загалом та у публічній площині зокрема, закладає програми політичної модернізації політичної системи, її умовно виокремлених структурних елементів. Саме завдяки деліберативному дискурсу відбувається зміна політичної свідомості громадянина, який стає учасником вироблення важливих для нього політичних рішень. Модернізація політичної свідомості ретранслюється через політичну культуру у ході побудови політичних відносин. Нові паритетні засади взаємодії держави та громадянського суспільства (поряд з іншими учасниками – ЗМІ, приватний сектор) спричиняють модернізацію політичних інститутів та управлінської моделі, оновлення її технологічного інструментарію і, зрештою, удосконалення нормативно-правової бази, яка має створити законний регламент для нових політичних відносин.

Подальші наукові розвідки в контексті проблематики статті можуть бути скеровані у бік систематизації практичних кейсів деліберативної, що резюмувалися модернізаційними наслідками.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ахметов Р. Трактовка справедливости как честности в социально-политической философии Джона Ролза / Р. Ахметов. – Режим доступу: http://vestnik.osu.ru/2009_7/11.pdf
2. Бартагарієва І. І. Деліберативна парадигма громадянського суспільства та раціональність правового дискурсу / І. І. Бартагарієва // Гілея: науковий вісник. - 2013. - № 72. - С. 482-486.
3. Воропаєва В. Метаморфози сучасної політичної свідомості в умовах політичної кризи: соціально-філософський контекст / В. Воропаєва. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/znpvgvzdia_2014_57_175.pdf
4. Докторов Б. Методология и практика опросов обогащенного общественного мнения / Б. Докторов. – Режим доступу: <https://corp.fom.ru/uploads/socreal/post-308.pdf>
5. Кухарева Г. Належне урядування як шлях до становлення дієвої системи публічного управління в Україні / Г. Кухарева. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/12.pdf>
6. Семенов І. «Человек политический» перед альтернативами общественных трансформаций: опыт переосмысления индивидуального измерения политики / И. Семенов // Полис. Политические исследования. – 2012. – № 6. – С. 9-26.
7. Сервецький І. Формування політичної свідомості громадян – прогрес суспільства / І. Сервецький. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/1/jurydychni_nauky/articles/servetskiy-i-redka-v-forming-of-political-consciousness-of-citizens-is-progr_19598.pdf
8. Benhabib S. Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy / S. Benhabib. – Princeton: Democracy and Difference, 1996.
9. Dryzek J. Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations / J. Dryzek. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 195 p.
10. Fishkin J. When the People Speak, Deliberative Democracy and Public Consultation / J. Fishkin. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 183 p.

REFERENCES

1. Ahmetov, R. (2009). *Traktovka spravedlivosti kak chestnosti v social'no-politicheskoy filosofii Dzhona Rolza [Interpretation of justice as honesty in the socio-political philosophy of John Rawls]*. Retrieved from: http://vestnik.osu.ru/2009_7/11.pdf [in Russian].
2. Bartagariyeva, I. (2013). Deliberatyvna paradygma gromadyans'kogo suspil'stva ta racionalnist' pravovogo dy'skursu [Deliberative paradigm of civil society and the rationality of legal discourse]. *Hileia: naukovyi visnyk*, 72, 482-486. [in Ukrainian].
3. Voropayeva, V. (2014). *Metamorfozy` suchasnoyi politychnoyi svidomosti v umovax politychnoyi kry`zy`: social'no-filosofs'ky`j kontekst [Metamorphoses of modern political consciousness in the conditions of the political crisis: the socio-philosophical context]*. Retrieved from: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/znpvgvzdia_2014_57_175.pdf [in Ukrainian].
4. Doktorov, B. (2007). *Metodologiya i praktika oprosov obogashchennogo obshchestvennogo mneniya [Methodology and practice of enriched public opinion polls]*. Retrieved from: <https://corp.fom.ru/uploads/socreal/post-308.pdf> [in Russian].
5. Kuhareva, G. (2015). *Nalezhne uryaduvannya yak shlyax do stanovlennya diyevoyi sy`stemy` publichnogo upravlinnya v Ukraini [Good governance as a way to the formation of an effective system of public administration in Ukraine]*. Retrieved from: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/12.pdf> [in Ukrainian].
6. Semenenko, I. (2012). «Chelovek politicheskij» pered al'ternativami obshchestvennykh transformacij: opyt pereosmysleniya individual'nogo izmereniya politiki [“A Political Man” before alternatives to social transformations: the experience of rethinking the individual dimension of politics.]. *Polis. Politicheskie issledovaniya*, 6, 9-26 [in Russian].
7. Servecz'ky`j, I. (2012). *Formuvannya politychnoyi svidomosti gromadyan – progres suspil'stva [Formation of political consciousness of citizens - the progress of society]*. Retrieved from: http://papers.univ.kiev.ua/1/jurydychni_nauky/articles/servetskiy-i-redka-v-forming-of-political-consciousness-of-citizens-is-progr_19598.pdf [in Ukrainian].
8. Benhabib, S. (1996). *Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy*. Princeton: Democracy and Difference.
9. Dryzek, J. (2002). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
10. Fishkin, J. (2009). *When the People Speak, Deliberative Democracy and Public Consultation*. Oxford: Oxford University Press.

Дем'яненко Олександра Олександрівна

Здобувач кафедри політології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

01601, Київ, вул. Володимирська, 60

Demyanenko Oleksandra

PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine

Demyanenko_O_O@ukr.net ORCID: 0000-0001-8743-3025

Цитування: Дем'яненко О. О. Громадський деліберативний дискурс як інструмент політичної модернізації / О. О. Дем'яненко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21, № 11. – С. 101-107.

Citation: Demyanenko, O.O. (2018). Hromadskiy deliberatyvnyi dyskurs yak instrument politychnoi modernizatsii [Public deliberative discourse as an instrument for political modernization]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(11), 101-107.

Стаття надійшла / Article arrived: 19.10.2018

Схвалено до друку / Accepted: 25.11.2018